

АНТОЛОГІЯ ШОТЛАНДСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

За редакцією Тетяни Михед
та Лілії Мірошниченко

АНТОЛОГІЯ ШОТЛАНДСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

*За редакцією Тетяни Михед
та Лілії Мірошниченко*

Київ
Видавництво «Генеза»
2025

УДК 821.111(410.5)-1-3(082)
А72

A grant from the University of Edinburgh supported the preparation and publication of this Anthology.

Підготовка та публікація «Антології шотландської літератури» здійснюється завдяки гранту Единбурзького університету.

Антологія шотландської літератури / за ред. Т. Михед та
А72 Л. Мірошніченко ; [пер.: Павлюк М. та ін.]. — Київ : Генеза,
2025. — 224 с.

ISBN 978-966-11-1368-7

Це перша в історії незалежної України «Антологія шотландської літератури». Представлені в ній поетичні та прозові твори, епістолярій, як популярних серед українських читачів Р. Бернса, В. Скотта, Р. Л. Стівенсона та А. Конан Дойла, так і менш znаних Т. Карлайла, Дж. Велш Карлайл, Дж. Макдоналда, Г. Макдіарміда та М. Спарк, формують уявлення про неперервний самотутній літературний процес у Шотландії.

Антологія — двомовна. Переклади творів та коментарі до них виконані студентами-перекладачами. Автори вступних статей — Тетяна Михед і Лілія Мірошніченко.

Для студентів гуманітарних факультетів, літературознавців, перекладачів і читацького загалу.

УДК 821.111(410.5)-1-3(082)

© Михед Тетяна, Мірошніченко Лілія,
вступні статті, 2025

© Михед Тетяна, Мірошніченко Лілія,
упоряд. та редак., 2025

© Павлюк Марія, Пічкур Вікторія, Ципкіна
Марія, Миколишин Яна, Подугольнікова
Злата, Карпець Євгенія, Гридньова
Роксолана, Караєва Соломія, Олійник
Северин, Капеліст Дарія, Бородін Іван,
Івасіків Вікторія, переклад, 2025

© Видавництво «Генеза»,
оригінал-макет, 2025

ISBN 978-966-11-1368-7

Від упорядників

Унікальність «Антології...» не лише в тому, що писалася вона під гучні протяжні звуки сирен весни й літа 2025 року, у режимі «між сиренами», після дронівих та ракетних ворожих атак на Київ, які часто були масованими. Парадоксально, але тиск обставин обмежував і водночас наснажував до творчості й академічної праці, причому не ресурсом іскейпу, а якраз навпаки — це була ще одна стратегія спротиву ворогу, який у той час руйнував міста й села по всій Україні, нищив нашу культурну спадщину.

Унікальною її робить і колектив, який працював над створенням, — студенти й викладачі кафедри зарубіжної літератури та кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Навчально-наукового інституту філології Шевченкового університету. Не буде перебільшенням вважати, що потреба в такому виданні визріла давно, але його появу парадоксально пришвидшила війна, точніше її наслідки, коли всі ми (і тепер не лише зарубіжники) гостро відчули брак українськомовних перекладів творів зарубіжної літератури, зокрібно англомовної.

І, нарешті, третій вияв унікальності полягає у предметі антологізації. Шотландцям вдалося яскраво виразити свою культурну ідентичність у просторі літератури, передовсім у поезії та прозі. Прикметна деталь: і тепер, у складні для України часи, наші шотландські колеги з Единбурзького університету, найперше кафедри англійської та шотландської літератури й кафедри європейських мов та культур (Школа літератур, мов та культур), підтримали нас у нашому академічному опорі. Ми разом зробили справу, яка наблизила українського читача до важливих творів шотландської літератури й водночас наснажила українсько-шотландський міжлітературний діалог.

Contents

Зміст

A NOTE FROM THE EDITORS	iii
ВІД УПОРЯДНИКІВ	iii
FOREWORD	vii
ПЕРЕДМОВА	vii
INTRODUCTION	viii
ВСТУП	viii
ACKNOWLEDGEMENTS	x
ПОДЯКА	x

1. TALES AND LEGENDS

КАЗКИ ТА ЛЕГЕНДИ

«Ех, панове, не знаєте ви Шотландії!»	1
Thomas the Rhymer	4
Томас Римувальник	5
The Brownie O' Ferne-Den	18
Брауні з Ферн-Дену	19
The Fisherman and the Merman	24
Рибалка і морськолюди	25
The Mermaid Wife	26
Дружина морська діва	27

2. ROBERT BURNS

РОБЕРТ БЕРНС

Поважний <i>Scotia's Bard</i> і сяючий життєлюб	30
Scots Wha Hae	36
Роберт Брюс до шотландців	37
Comin' thro' the Rye	38
Ідучи крізь жита	39

Foreword

The publication of this remarkable anthology of translations in time of war is cause for celebration. The act of literary translation carries cultural expression from one context to another: it is a gesture of peace embodying a spirit of mutual recognition. It is a fitting expression of the partnership that has been forged between Taras Shevchenko National University of Kyiv and the University of Edinburgh. It invites us ‘to see ourselves as others see us’.

It is an irony of history that writers such as Burns and Scott contributed so much to the development of European literature yet Scottish literature itself received relatively little recognition as a distinctive formation until recent decades. Scottish writing has remained for too many of us a ‘clamjamfry’ — an unruly rabble, a worthless clutter of voices. This publication by our friends expresses care and concern for something that we may value too little: it celebrates our tradition in its awkwardness and in its variety.

Tradition cannot be defined by the passive reception of the past but is constituted through active inheritance, numberless individual acts of reimagination and reinvention. This tells us that one of the vital tasks of the School of Literatures, Languages and Cultures is not simply the gathering or preservation but the ongoing cultivation of Scotland’s cultural and literary traditions. We are grateful to our KNU colleagues and students for their contribution to our work, shouldering part of our burden despite the heaviness of their own.

*Professor Alex Thomson
Head of School of Literatures, Languages and Cultures
University of Edinburgh*

Вступ

Останніми роками поживалося співробітництво між Україною та Великою Британією. Активні міждержавні контакти, спільні освітні ініціативи вимагають такої якості культурного діалогу, яка б спиралася на глибокі знання національних здобутків і водночас враховувала нові реалії — наукові та суспільні. Колаборація між Київським національним університетом імені Тараса Шевченка й Единбурзьким університетом як частина міждержавної ініціативи у практичній площині вирішує таке завдання від часу підписання меморандуму про співпрацю між ЗВО у травні 2022 року. Пропоноване видання є першою у вітчизняній гуманітаристиці спробою антологізації шотландської літератури, і водночас його автори йдуть стежкою, второваною Миколою Лукашем, Василем Мисиком, Олександром Білецьким і багатьма іншими, тими, хто до них і після них перекладав українською твори цієї літератури.

Чому важливо перекладати саме зараз? Сотні тисяч українців вирушили до Великої Британії, десятки тисяч із них знайшли прихисток на півночі країни. У цьому контексті діалог між Україною та Шотландією, який має допомогти зрозуміти одне одного, — справа, що має різні виміри, включно з екзистенційним. Щоб зрозуміти одне одного, необхідно пояснити, і з цим добре справляється література. Навіть та відносно невелика кількість текстів, які ввійшли до «Антології...», здатна через історію, народні оповіді, традиції, через ставлення до природи й інші аспекти людського життя окреслити унікальність національного характеру. Робота над проектом допомогла розгледіти й ті риси, які поєднують українців і шотландців, серед них — утвердження цінності свободи, повага до героїчної історії, рішучість і стійкість, прямота у взаєминах з іншими. А ще любов до природи, до народної пісні.

Сформована українськими філологами у XIX столітті традиція літературознавчих досліджень шотландської літератури в контексті сучасної доби, зосібна постколоніалізму XX–XXI століть, потребує як нових методологічних підходів, так і нових знань, які допомогли б добрати свого часу недочитані смисли, а також окреслити спільність духовного досвіду шотландців та українців, утілену в художньому слові.

Власне викладання університетського курсу шотландської літератури є відносно новим явищем, наслідком поступового процесу визнання шотландської літератури як самодостатньої, а не варіанта англійської. Якщо англійська література стала окремою навчальною дисципліною наприкінці XVIII століття, а ірландська відокремилась від англійської на початку XX століття, то схожий процес щодо

шотландської літератури розпочався лише в 1970–1980 роках. Хоча відповідні фахівці та курси вже давно були присутні в навчальній програмі Единбурзького університету, недавнє перейменування кафедри англійської літератури на кафедру англійської та шотландської літератури офіційно закріпило цю практику. Публікацію української «Антології...» теж можна вважати частиною цього процесу.

У перші роки незалежності викладачі та аспіранти кафедри зарубіжної літератури Шевченкового університету Наталія Жлуктенко, Оксана Товстенко, Лілія Мірошніченко та Ольга Бойніцька знайомилися із творами сучасної літератури Шотландії під час навчання в літній школі шотландських університетів, яка проводилася на базі Единбурзького університету. І вже тоді завдяки ініціативі професора Рендела Стівенсона й зусиллям викладачів кафедри окремі твори сучасних авторів увійшли до обігу вітчизняного літературознавства. Тепер, через 30 років, коли контакти відновлено, співпраця філологів обох університетів дає нові щедрі плоди.

Пропонована антологія побудована за хронологічним принципом, а її розділи послідовно знайомлять із творами шотландської літератури від ранніх етапів до сучасності. Під час вибору текстів враховано наявність українських перекладів, хоча упорядники не обмежувалися цим чинником, натомість закладаючи у структуру (й обираючи відповідну манеру викладу) засадничий принцип наближення тексту до сучасного читача. З цією метою в окремих випадках запропоновано переклад добре відомих творів, але орієнтованих на читацьку рецепцію у ХХІ столітті. Кожен із десяти розділів розпочинається з нарису про письменника / письменницю (за винятком першого, «Казки та легенди»). В основі біографічних портретів митців — результати наукових розвідок останніх років. Автори вступних статей — Тетяна Михед і Лілія Мірошніченко.

Антологія — двомовна. Переклади творів та коментарі до них виконані студентами-магістрами Марією Павлюк, Вікторією Пічкур, Марією Ципкіною, Яною Миколишиною, Златою Подугольніковою, Євгенією Карпець, Роксоланою Гриднровою, Соломією Караєвою, Северином Олійником, Дарією Капеліст, Іваном Бородіним і Вікторією Івасіків.

Автори висловлюють щире сподівання, що це видання стане успішним початком нового етапу вивчення шотландської літератури в Україні, а також надасть імпульс інтердисциплінарним студіям, котрі доповнять перші проби у становленні українознавчих студій у Шотландії.

*4 вересня 2025 року
Тетяна Михед, Лілія Мірошніченко*